

Ryszard A. Stefański

Końcowe zapoznanie z materiałami postępowania przygotowawczego w świetle noweli z dnia 27 września 2013 r.

Streszczenie

Przedmiotem artykułu są zmiany wprowadzone ustawą z dnia 27 września 2013 r., dotyczące końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego, polegające na nadaniu pokrzywdzonemu i jego pełnomocnikowi uprawnienia do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania oraz zmiany sposobu zapoznania się z tymi materiałami. Wskazano wątpliwości, jakie budzi nowa regulacja i przedstawiono ich rozwiązanie. Omówione zostały: wniosek o końcowe zapoznanie z materiałami postępowania przygotowawczego, czynności zapoznania, tj. wyznaczenie terminu do zapoznania, powiadomienie o możliwości i terminie zapoznania, udział podejrzanego i pokrzywdzonego w zapoznaniu, sposób zapoznania, czas zapoznania, poinformowanie o materiałach przekazywanych sądowi wraz z aktem oskarżenia, dokumentowanie zapoznania, wnioski o uzupełnienie postępowania oraz skutki procesowe niezapoznania z materiałami postępowania.

I. Wprowadzenie

Końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania przygotowawczego jest jedną z ważniejszych czynności zamknięcia śledztwa lub dochodzenia, na które – zgodnie z art. 321 w zw. z art. 325a § 2 k.p.k. – składa się zespół czynności, z tym że omawiana czynność zależy od aktywności podejrzanego i jego obrońcy lub pokrzywdzonego i jego pełnomocnika, gdyż jest dokonywana wyłącznie na ich wniosek.

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹ wprowadziła istotne zmiany do zamknięcia śledztwa, a zwłaszcza końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego.

¹ Dz. U. z 2013 r., poz. 1247; cyt. dalej jako nowela.

Główne zmiany polegają na:

- 1) nadaniu także pokrzywdzonemu i jego pełnomocnikowi uprawnień do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania,
- 2) wprowadzeniu nowego sposobu uzyskania informacji o treści zebranych materiałów.

W myśl dotychczasowych przepisów zaznajamiany z materiałami postępowania przygotowawczego przez zamknięciem śledztwa lub dochodzenia był podejrzany. Nie miał takiego uprawnienia pokrzywdzony, mimo że był stroną (art. 299 § 1 k.p.k.). Nowela uprawnienie to przyznaje także pokrzywdzonemu². W ten sposób został zrealizowany postulat zgłaszany w doktrynie, by z materiałami postępowania był zapoznawany także pokrzywdzony³. Uprawnienie pokrzywdzonego i jego pełnomocnika do zapoznania się z materiałami postępowania – jak słusznie podkreślono w uzasadnieniu noweli z dnia 27 września 2013 r. – doprowadziło „do równego traktowania w tym stadium procesu obu jego stron, czyli oskarżonego i pokrzywdzonego, także w końcowej jego fazie”⁴.

Według dotychczasowych przepisów zapoznanie się podejrzanego z aktami polegało na tym, że prowadzący postępowanie zaznajamiał go z zebranymi materiałami, referując przebieg poszczególnych czynności. Jeśli podejrzany wyraził takie życzenie, mógł wcześniej przejrzeć akta. W wypadku gdy sam podejrzany lub z obrońcą przeglądał akta, zaznajamianie ich z materiałami postępowania przez prowadzącego postępowanie stawało się bezprzedmiotowe. Aktywną rolę odgrywał prowadzący postępowanie, a podejrzany mógł jedynie przejrzeć akta. W myśl noweli podejrzany lub pokrzywdzony zapoznaje się sam lub przy udziale odpowiednio obrońcy lub pełnomocnika. Prowadzący postępowanie nie zaznajamia ich z tymi materiałami.

Zapoznanie się z materiałami postępowania przygotowawczego ma nadal charakter względnie obligatoryjny, gdyż jest uzależnione od wniosku strony lub jej przedstawiciela procesowego. Inicjuje te czynności wniosek

² W. Grzeszczyk, Przebieg postępowania przygotowawczego, (w:) Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze, nr 5, Warszawa 1998, s. 127; S. Waltoś, P. Hofmański, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2013, s. 485; J. Tylman, (w:) T. Grzegorzczak, J. Tylman, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2009, s. 633; tenże, Postępowanie przygotowawcze w nowym kodeksie postępowania karnego i nowa sytuacja w nim podejrzanego, (w:) Nowa kodyfikacja..., s. 70; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2007, s. 126.

³ W. Daszkiewicz, (w:) W. Daszkiewicz, T. Nowak, S. Stachowiak, Proces karny. Część szczególna, Poznań 1996, s. 49; B. T. Bieńkowska, Równouprawnienie stron procesowych w systemie zasad polskiego procesu karnego, WPP 2005, nr 4, s. 109; K. Nitkowski, Rola Policji w polskim postępowaniu karnym, Poznań 2001, s. 251; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., t. II, s. 123.

⁴ Uzasadnienie..., s. 224.

podejrzanego lub jego obrońcy albo pokrzywdzonego lub jego pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania (art. 321 § 1 k.p.k.). Organ procesowy nie może wyznaczyć zapoznania się przez podejrzanego lub pokrzywdzonego z aktami z urzędu.

II. Wniosek o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego

O prawie do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego poucza się podejznanego przed pierwszym przesłuchaniem (art. 300 § 1 k.p.k.). Pokrzywdzonego zaś poucza się również przed pierwszym przesłuchaniem o posiadaniu statusu strony procesowej w postępowaniu przygotowawczym oraz o wynikających z tego uprawnieniach, w tym o prawie do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego (art. 300 § 1 k.p.k.). Pouczenie wręcza się podejznanemu i pokrzywdzonemu na piśmie, którzy otrzymanie pouczenia potwierdzają podpisem (art. 300 § 1 *in fine* i § 2 *in fine* k.p.k.).

W kodeksie postępowania karnego nie jest określony termin, zarówno początkowy, jak i końcowy do złożenia takiego wniosku. W literaturze trafnie przyjmuje się, że wniosek może być złożony zaraz po pouczeniu podejznanego o tym uprawnieniu, co – jak już wskazano – ma miejsce przed pierwszym jego przesłuchaniem (art. 300 § 1 k.p.k.)⁵ do czasu wydania postanowienia o zamknięciu śledztwa⁶. Uzasadniając pierwszy z tych terminów, zasadnie podkreśla się, że organ prowadzący postępowanie ma rozeznanie, w jakim momencie zaistnieje podstawa do zamknięcia tego postępowania, i jeżeli nagle ona powstanie, podejznanemu może nie zdążyć go złożyć, a zatem w jego interesie leży, by uczynić to jak najwcześniej⁷. Nie jest trafny pogląd, że wniosek może być złożony do chwili zawiadomienia osób uprawnionych do złożenia wniosku o zamknięciu śledztwa względnie do chwili ogłoszenia im takiego postanowienia⁸. Zamknięcie śledztwa następuje w momencie wydania postanowienia o jego zamknięciu, a jego promulgacja ma drugorzędne znaczenie.

Jeśli chodzi o pokrzywdzonego, to może on złożyć wniosek zaraz po wszczęciu postępowania przygotowawczego, skoro od samego jego początku ma taki status i nie musi oczekiwać do pouczenia go o posiadaniu

⁵ M. Klejnowska, Z. Sobolewski, (w:) G. Artymiak, M. Klejnowska, C. P. Klak, A. Masłowska, Z. Sobolewski, P. K. Sowiński, *Proces karny. Część szczególna*, Warszawa 2007, s. 42.

⁶ D. Osowska, (w:) A. Bułsiewicz, M. Ludwichowska-Jeż, A. Kala, D. Osowska, *Przebieg procesu karnego*, Toruń 2003, s. 57.

⁷ M. Klejnowska, Z. Sobolewski, (w:) G. Artymiak i in., *Proces karny...*, s. 42.

⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego...*, t. II, s. 124.

statusu strony procesowej w postępowaniu przygotowawczym i prawie do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego (art. 300 § 2 k.p.k.).

III. Czynności zapoznania z materiałami postępowania przygotowawczego

Końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania przygotowawczego – zgodnie z art. 321 § 1 k.p.k. – składa się z kilku czynności i obejmuje:

- wyznaczenie terminu do zapoznania się podejrzanego i jego obrońcy oraz pokrzywdzonego i jego pełnomocnika z materiałami postępowania;
- powiadomienie ich o terminie i możliwości zapoznania się z nimi;
- udostępnienie im akt w celu zapoznania się z nimi;
- poinformowanie, jakie materiały z tych akt będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, tj. związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucane: 1) postanowienia i zarządzenia dotyczące tych osób wydane w toku postępowania, 2) protokoły z czynności dowodowych i załączniki do nich przewidziane przez ustawę, 3) opinie i dokumenty urzędowe i prywatne uzyskane lub złożone do akt sprawy (art. 334 § 1 k.p.k.);
- pouczenie o możliwości składania, w terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania, wniosków o uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia albo materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy;
- sporządzenie protokołu zapoznania się podejrzanego lub pokrzywdzonego z materiałami postępowania (art. 143 § 1 pkt 8 k.p.k.).

1. Wyznaczenie terminu do zapoznania

Wyznaczenie terminu do zapoznania się podejrzanego i jego obrońcy oraz pokrzywdzonego i jego pełnomocnika z materiałami postępowania jest możliwe dopiero wówczas, gdy ocena zebranego materiału dokonana przez organ procesowy wykazuje, że są podstawy do wniesienia aktu oskarżenia, skierowania wniosku o warunkowe umorzenie postępowania lub wniosku o umorzenie postępowania i zastosowanie środków zabezpieczających. Nie ma potrzeby zapoznawania z materiałami postępowania w razie umorzenia postępowania przygotowawczego, które może nastąpić bez uprzedniego zapoznawania z materiałami postępowania (art. 322 § 1 *in fine* k.p.k.).

Termin ten musi być wyznaczony z takim wyprzedzeniem, by od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej 7 dni (art. 321 § 3 k.p.k.). Jest to minimalny termin, który musi być

respektowany przez organ procesowy w każdym przypadku⁹. Ma on charakter terminu instrukcyjnego; nie są przewidziane wprost skutki jego niedotrzymania. Jego naruszenie można rozpatrywać w płaszczyźnie względnej przyczyny odwoławczej (art. 438 pkt 2 k.p.k.). Niedotrzymanie tego terminu upoważnia osobę mającą zapoznawać się z materiałami postępowania do odmowy udziału w tej czynności i żądania wyznaczenia nowego terminu.

Nie ma przeszkód, by na wniosek tej osoby doszło do wcześniejszego zapoznania się z materiałami postępowania. Organ procesowy może wyrazić na to zgodę, ale nie ma takiego obowiązku. Zbyt daleko idące jest twierdzenie, że czynność ta nie może odbyć się przed upływem wyznaczonego terminu¹⁰. Termin ten jest ustanowiony w interesie podejrzanego i pokrzywdzonego, by mogli przygotować się do tej czynności i jeśli wyrażają zgodę na wcześniejsze jej dokonanie, nie ma przeszkód, by została przeprowadzona.

2. Powiadomienie o możliwości i terminie zapoznania

Prowadzący postępowanie przygotowawcze obowiązany jest powiadomić wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i terminie do zapoznania się z nimi. W zawiadomieniu określa się termin i czynność, jaka ma być przeprowadzona, tj. zapoznanie się z materiałami postępowania. Nie podaje się w nim informacji, jakie materiały z tych akt będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia. Zostaje ona podana dopiero przy udostępnianiu akt.

O terminie zapoznania się z materiałami postępowania zawiadamia się każdego obrońcę i pełnomocnika, jeżeli podejrzany lub pokrzywdzony ustanowił kilku (art. 77 i art. 88 k.p.k.).

Jeśli podejrzany i jego obrońca albo pokrzywdzony i jego pełnomocnik zostali powiadomieni o możliwości zapoznania się z materiałami postępowania w różnym czasie, termin ten liczy się od dnia późniejszego powiadomienia; ustawa każdej z tych osób gwarantuje 7-dniowy termin. W art. 321 § 3 k.p.k. gwarancję tę wprost odniesiono do strony, obrońcy i pełnomocnika. Organ procesowy, wyznaczając termin zapoznania się z materiałami postępowania, powinien ustalić go z takim wyprzedzeniem, by osoby uprawnione otrzymały zawiadomienie o nim co najmniej 7 dni wcześniej. Powinien zatem brać pod uwagę możliwość dotarcia do nich

⁹ S. Stachowiak, Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia po nowelizacji kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Pr.* 2004, nr 2, s. 16; tenże; (w:) K. Marszał, S. Stachowiak, K. Sychta, J. Zagrodnik, K. Zgryzek, *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008, s. 51; J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2012, s. 80.

¹⁰ M. Kurowski, (w:) B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2013, s. 984.

skutecznego zawiadomienia ze znacznym nawet opóźnieniem. Tak może być w wypadku tzw. doręczenia zastępczego, bowiem w razie niemożności doręczenia pisma osobiście adresatowi, jego dorosłemu domownikowi lub administracji domu, dozorczy domu lub sołtysowi, pismo przesłane za pośrednictwem operatora pocztowego pozostawia się w najbliższej placówce pocztowej operatora publicznego, a przesłane w inny sposób w jednostce Policji albo we właściwym urzędzie gminy. O pozostawieniu pisma doręczający umieszcza zawiadomienie w skrzynce do doręczania korespondencji bądź na drzwiach mieszkania adresata lub w innym widocznym miejscu ze wskazaniem, gdzie i kiedy pismo pozostawiono, oraz że należy je odebrać w ciągu 7 dni; w razie bezskutecznego upływu tego terminu, czynność zawiadomienia powtarza się jeden raz (art. 133 § 1 i 2 k.p.k.). W razie zastosowania tego trybu doręczenia do dotrzymania terminu z art. 321 § 3 k.p.k. zawiadomienie powinno być wysłane z wyprzedzeniem większym niż 21 dni. Okres ten może być skrócony w razie doręczenia zawiadomienia za pośrednictwem telefaksu lub poczty elektronicznej (art. 132 § 3 k.p.k.), co nie zawsze jest możliwe.

3. Udział podejrzanego lub pokrzywdzonego w zapoznaniu

Zapoznanie się przez podejrzanego i pokrzywdzonego z materiałami postępowania – jak już wskazywano – jest ich prawem¹¹. Nie mają obowiązku brać w nim udziału. W związku z tym nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika w wyznaczonym terminie, mimo prawidłowego doręczenia im zawiadomienia, nie tamuje dalszego postępowania (art. 321 § 4 k.p.k.).

Nieusprawiedliwione niestawiennictwo zachodzi wtedy, gdy podejrzany lub pokrzywdzony został prawidłowo zawiadomiony o czasie i miejscu tej czynności, a nadto nie usprawiedliwił niestawiennictwa. Pokwitowanie zwrotne odbioru zawiadomienia stanowi podstawę do oceny, czy zawiadomienie zostało prawidłowo doręczone. Doręczenia nie można utożsamiać z powzięciem wiadomości; ważne jest nie to, czy podejrzany lub pokrzywdzony wiedział o terminie i miejscu zaznajomienia, lecz to, czy został prawidłowo powiadomiony. Jeżeli podejrzany usprawiedliwi swe niestawiennictwo i wnosi o nieprzeprowadzenie tej czynności, należy wyznaczyć nowy termin zapoznania go z materiałami postępowania (art. 117 § 2 k.p.k.). W literaturze twierdzi się, że można nie przeprowadzać tej czynności, jeżeli w czasie przewidzianym dla niej nie ma dowodów stwierdzających, że niestawiennictwo podejrzanego lub jego obrońcy jest usprawiedliwione, tj. gdy istnieje domniemanie, że jest nieusprawiedliwione,

¹¹ I. Dziugiel, Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia w nowym kodeksie postępowania karnego, *Policja* 2002, nr 1, s. 48; J. Tylman, (w:) T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne...*, s. 634.

chyba że organ uzyskał informację o wystąpieniu przeszkód, które uniemożliwiły niestawiennictwo i nadesłanie usprawiedliwienia, np. katastrofy kolejowej¹².

W wypadku, gdy stawiał się tylko podejrzany lub pokrzywdzony, a bez usprawiedliwienia nie stawiał się obrońca lub pełnomocnik, nie ma przeszkód do zaznajomienia się z materiałami postępowania przez samego podejrzanego lub pokrzywdzonego.

W art. 321 § 4 k.p.k. skutek nieusprawiedliwionego niestawiennictwa odnosi się nie tylko do stron, ale także obrońcy i pełnomocnika. Ustawa nie różnicuje przyczyny korzystania z pomocy obrońcy, a zatem dotyczy to także obrony obligatoryjnej. Brak wyłączenia w tym przepisie obrońcy realizującego obronę obligatoryjną – zgodnie z zasadą *lege non distinguente nec nostrum est distinguere* – nie pozwala na wyłączenie go spod działania art. 321 § 4 k.p.k. Przemawia za tym także wykładnia historyczna. W pierwotnym brzmieniu art. 321 § 3 k.p.k. przewidywał, że nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego lub – poza wypadkami określonymi w art. 79 k.p.k. – jego obrońcy nie tamuje dalszego postępowania. Ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych¹³ zrezygnowano z wyłączenia obrońcy obligatoryjnego, wykreślając wyrazy „poza wypadkami określonymi w art. 79”. Oznacza to, że każdy obrońca, a więc zarówno w przypadkach obligatoryjnego, jak i fakultatywnego udziału w postępowaniu, może uczestniczyć w tej czynności, jak i każdy obrońca może w tej czynności nie brać udziału¹⁴.

Usprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego lub jego obrońcy albo pokrzywdzonego lub jego pełnomocnika prowadzi do wyznaczenia innego terminu zapoznania z materiałami postępowania przygotowawczego podmiotu, który usprawiedliwił swoje niestawiennictwo¹⁵.

Ze względu na to, że pokrzywdzonych może być tak dużo, iż zapoznanie się przez wszystkich z materiałami postępowania mogłoby doprowadzić do znacznego opóźnienia zakończenia postępowania, co uniemożliwiłoby rozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie, prokurator może ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, o ile jest to konieczne dla zapewnienia prawidłowego toku postępowania (art. 321 § 2 k.p.k.). Z faktu, że chodzi o ograniczenie liczby pokrzywdzonych wynika wniosek, iż ma to być duża ich

¹² W. Grzeszczyk, Zamknięcie śledztwa i dochodzenia, Prok. i Pr. 1997, nr 11, s. 146.

¹³ Dz. U. Nr 17, poz. 155.

¹⁴ S. Stachowiak, Zamknięcie..., s. 18.

¹⁵ *Ibidem*.

liczba. Uwzględniając perspektywę znacznego opóźnienia zakończenia postępowania, trzeba przyjąć, że jest ono na tyle duże, iż dopuszczenie wszystkich do zapoznania się z aktami opóźniłoby znacznie podejmowanie dalszych czynności, np. wydanie postanowienia o zamknięciu śledztwa. Ich określenie liczbowe jest niemożliwe, gdyż zależy od charakteru sprawy, zwłaszcza od obszerności materiałów.

W art. 321 § 2 k.p.k. wskazano *expressis verbis* jedno kryterium, a mianowicie zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania. Taka sama przesłanka występuje w art. 249 § 1 k.p.k. jako podstawa stosowania środków zapobiegawczych. Z uwagi na zakaz wykładni homonimicznej dla wyjaśnienia tego kryterium pomocny może być dorobek doktryny i judykatury wypracowany na tle tego przepisu, z tym, że nie można gubić z pola widzenia faktu, iż chodzi o końcowy etap postępowania przygotowawczego. Przyjmuje się, że zapewnienie prawidłowego toku postępowania polega na stworzeniu dla procesu karnego takich warunków, by mógł być prowadzony bez przeszkód i by zostały osiągnięte cele postępowania karnego¹⁶. Ze względu na ten etap postępowania na czoło wysuwa się dążenie do rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie (art. 2 § 1 pkt 2 k.p.k.).

Uprawnionym do ograniczenia liczby pokrzywdzonych jest wyłącznie prokurator zarówno w śledztwie, jak i dochodzeniu.

4. Sposób zapoznania

Prowadzący śledztwo lub dochodzenie umożliwia podejrzanemu lub jego obrońcy oraz pokrzywdzonemu lub jego pełnomocnikowi zapoznanie się z aktami postępowania. Umożliwienie polega nie tylko na przekazaniu akt postępowania w celu zapoznania się z nimi, ale także na zapewnieniu odpowiedniego pomieszczenia, pozwalającego na swobodne czytanie akt. Musi to być pomieszczenie wyposażone w odpowiednie meble (stół lub biurko i krzesła) oraz właściwie oświetlone. Organ procesowy – jak słusznie podkreśla się w literaturze – jest obowiązany zabezpieczyć dostęp do akt i przez wyznaczony okres zapewnić możliwość wglądu do kompletu akt oraz stworzyć takie warunki lokalowe, by istniała możliwość percepcji ich treści¹⁷. Nie ma znaczenia miejsce przeprowadzenia tej czynności. Może ona odbyć się w gabinecie prowadzącego śledztwo lub dochodzenie albo pomieszczeniu w areszcie śledczym lub zakładzie karnym, jeżeli podejrzany jest tymczasowo aresztowany lub odbywa karę pozbawienia wolności.

¹⁶ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2003, s. 39.

¹⁷ S. Wyciszczak, Zakończenie postępowania przygotowawczego jako etap procesu karnego, Probl. Praw 1975, nr 6, s. 95; S. Stachowiak, Zamknięcie..., s. 16–17.

Czynność ta polega na osobistym zapoznaniu się z zebranymi materiałami przez strony lub ich przedstawicieli procesowych, a nie na zaznajamianiu ich przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze. Zmiana ta jest o tyle istotna, że zapoznanie się z materiałami przez samego podejrzanego lub przy udziale obrońcy pozwala na dogłębne i wszechstronne poznanie zebranych dowodów i dokonanych czynności. Umożliwia pełne zorientowanie się podejrzanego w jego sytuacji i dowodach przemawiających przeciwko niemu¹⁸. Podejrzanym podczas tej czynności, jeśli wcześniej nie przeglądał akt, poznaje wszystkie zgromadzone przeciwko niemu dowody.

Taki sposób zapoznania się podejrzanego z materiałami postępowania najlepiej spełnia cel merytoryczny, jakim jest przygotowanie podejrzanego do kontroli istnienia podstaw do sporządzenia aktu oskarżenia lub odpowiedniego wniosku. Powoduje, że w świadomości podejrzanego znajduje odbicie treść poszczególnych materiałów i ich znaczenie dowodowe¹⁹. Ponadto, lepiej służy realizacji prawa podejrzanego do obrony przez umożliwienie mu zapoznania się z materiałami sprawy i może doprowadzić do wzbogacenia zebranych materiałów w drodze żądania ich uzupełnienia. Znajomość zgromadzonych materiałów jest istotnym warunkiem wykonywania prawa do obrony²⁰. Trafnie wskazuje się w doktrynie, że podejrzanym, przygotowującym linię obrony przed rozpoczęciem postępowania sądowego, musi znać nie tylko treść stawianego mu zarzutu, ale także wiedzieć, jakimi dowodami i materiałami dysponuje oskarżyciel na poparcie tego zarzutu²¹. Znajomość tych materiałów umożliwi mu i jego obrońcy ustosunkowanie się do wyników postępowania, a także podejmowanie odpowiednich środków defensywnych. Chodzi o to, aby podejrzanym i pokrzywdzonym byli zorientowani w wynikach śledztwa lub dochodzenia.

Z zawartego w art. 321 § 1 k.p.k. zwrotu „powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzania akt” *prima vista* wynika, że zapoznaje się z aktami tylko ta osoba, która złożyła wniosek. Należałoby zatem przyjąć, że w wypadku, gdy wniosek złożył tylko obrońca, wówczas uprawnienie to przysługuje wyłącznie jemu. Interpretacja taka przeczyłaby istocie funkcji

¹⁸ J. Bednarzak, (w:) J. Bafia, J. Bednarzak, M. Flemming, S. Kalinowski, H. Kempisty, M. Siewierski, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 1971, s. 328.

¹⁹ S. Wyciszczyk, Zakończenie postępowania..., s. 96.

²⁰ R. Łyczywek, Prawo oskarżonego do znajomości zarzutów, materiałów i akt sprawy w świetle nowego k.p.k., NP 1969, nr 7–8, s. 1160; K. T. Boratyńska, (w:) K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2014, s. 571.

²¹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., t. II, s. 123; F. Prusak, Zamknięcie postępowania przygotowawczego, NP 1974, nr 4, s. 424.

obrońcy, który ma służyć podejrzanemu pomocą. Każda z tych osób jest uprawniona do zapoznania się z aktami i nie jest wykluczone zapoznanie się z nimi oddzielnie przez podejrzanego i jego obrońcę albo pokrzywdzonego i jego pełnomocnika. Wniosek ten potwierdza wykładnia historyczna. Przed nowelizacją ustawą z dnia 27 września 2013 r. art. 321 k.p.k. przewidywał w § 3 regulację, w myśl której w czynnościach zaznajamiania podejrzanego z materiałami postępowania miał prawo uczestniczyć obrońca. Brak takiego postanowienia w aktualnym brzmieniu art. 321 k.p.k. wskazuje, że prawo to przysługuje mu samodzielnie.

Organ procesowy, ustalając terminy zapoznania się z aktami, powinien mieć na uwadze, że każda z tych osób może chcieć sama zapoznać się z aktami. Z reguły z aktami zapoznaje się obrońca razem z podejrzanym, a pokrzywdzony z pełnomocnikiem, gdyż wówczas istnieje lepsza możliwość na gorąco przedyskutowania problemów wyłaniających się przy lekturze akt. Zapoznanie się ma charakter indywidualny²².

W art. 321 § 1 k.p.k. zakres przedmiotowy zapoznania się został określony w dwojaki sposób, a mianowicie jako „materiały postępowania” oraz „akta”. Użycie różnych określeń może sugerować, że różny jest przedmiot zapoznania się. Z § 51 ust. 1 zarządzenia nr 5/10 Prokuratora Generalnego z dnia 31 marca 2010 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury²³ wynika, że w aktach głównych dotyczących śledztw lub dochodzeń dołącza się dokumenty sporządzone w toku śledztwa lub dochodzenia bądź przed ich wszczęciem, a także odpisy skierowanych zawiadomień, adnotacje urzędowe, kopie wniosków o zastosowanie i przedłużenie tymczasowego aresztowania, a także w zależności od decyzji prokuratora, pisma nadsyłane w sprawie przez strony procesowe i innych uczestników postępowania. Oznacza to, że w aktach są gromadzone materiały zebrane w toku śledztwa lub dochodzenia. Chodzi zatem o to samo. Udostępnia się akta główne, a nie podręczne. Te ostatnie mają charakter wewnętrzny. W aktach podręcznych dotyczących śledztwa załącza się kartę wewnętrznego nadzoru służbowego, sprawowanego przez prokuratora bezpośrednio przełożonego, a w sprawach prowadzonych w formie dochodzenia kartę wewnętrznego nadzoru służbowego załącza się na podstawie zarządzenia kierownika jednostki lub wyznaczonego przez niego prokuratora (§ 50 ust. 6 cyt. zarządzenia). Zawierają one materiały niezbędne w postępowaniu sądowym i dla celów kontrolnych (§ 50 ust. 6 i 7 cyt. zarządzenia).

²² F. Prusak, *Zamknięcie...*, s. 428.

²³ www.pg.gov.pl.

W art. 321 § 1 k.p.k. nie został precyzyjnie określony zakres poznania akt. Z przepisu tego wynika, że chodzi *verba legis* o „zapoznanie się” oraz „o możliwości przejrzenia akt”. Z językowego punktu widzenia zwroty te mają różne znaczenie. Słowo „zapoznać się” oznacza „przyswoić informację o czymś nowym, dowiedzieć się czegoś o czymś, poznać coś”²⁴, a wyraz „przejrzeć” – „obejrzeć coś dokładnie jedno po drugim, zapoznać się z czymś, przewertować coś, zaznajomić się z czymś, zwykle pobieżnie”²⁵. Z porównania znaczeń tych słów wynika, że w wypadku zapoznania się chodzi o gruntowniejsze poznanie. W przepisie tym słowo zapoznanie zostało użyte w kontekście wyznaczenia terminu tej czynności, a gdy chodzi o udostępnienie materiału jest mowa o przejrzaniu akt. Taki sposób umiejscowienia tych słów może nasuwać wniosek, że w gruncie rzeczy ustawodawca nakazuje jedynie umożliwić zarówno podejrzanemu, jak i pokrzywdzonemu pobieżne zapoznanie się z materiałami postępowania. Mając jednak na uwadze znaczenie tej czynności dla tych uczestników postępowania, nie sposób przyjąć tak wąskiego jego rozumienia.

Ustawa, inaczej niż w poprzednim stanie prawnym (art. 277 § 1 k.p.k. z 1969 r.), nie zaznacza, że podejrzany ma być zapoznany ze wszystkimi materiałami postępowania, lecz – ze względu na znaczenie tej czynności dla realizacji prawa do obrony – trzeba przyjąć, że niedopuszczalna jest jakakolwiek selekcja materiałów; podejrzany musi być zapoznany ze wszystkimi materiałami. Jakiegokolwiek ograniczenia prawa do faktycznego zapoznania z materiałami sprawy nie tylko naruszają prawo oskarżonego do obrony, ale także uniemożliwiają ustalenie prawdy materialnej²⁶. Nie ma też podstaw do ograniczenia zakresu udostępnionych akt pokrzywdzonemu i jego pełnomocnikowi. Każdy podejrzany i pokrzywdzony ma prawo sam zapoznać się ze wszystkimi materiałami.

Słusznie podkreśla się w judykaturze, że „Niezapoznanie podejrzanego ze zgromadzonym w toku postępowania przygotowawczego materiałem dowodowym stanowi istotne uchybienie tego postępowania, mające istotny wpływ na możliwość podjęcia przez niego obrony. Działania te zmierzają do pełnego zorientowania podejrzanego w zebranych w jego sprawie materiałach dowodowych, stwarzając przez to możliwość wyjaśnienia ewentualnych niejasności, wątpliwości lub sprzeczności wyłaniających się na tle zebranych dowodów. Z tego powodu art. 321 § 1 k.p.k. nakłada na prowadzącego postępowanie przygotowawcze obowiązek zapoznania podejrzanego ze zgromadzonym materiałem dowodowym. Czynność ta

²⁴ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgótkowej, t. 48, Poznań 2004, s. 327.

²⁵ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgótkowej, t. 33, Poznań 2001, s. 273.

²⁶ F. Prusak, Zamknięcie..., s. 427.

obejmuje całość zgromadzonego w postępowaniu przygotowawczym materiału dowodowego, tj. takiego, na którego podstawie oskarżyciel sporządza akt oskarżenia do sądu. Celem końcowego zaznajomienia podejrzanego z materiałem dowodowym jest możliwość złożenia przez niego w terminie 3 dni od dnia dokonania tej czynności wniosku o uzupełnienie śledztwa²⁷.

Niedopuszczalne jest udostępnienie osobie zapoznającej się tylko tych akt, które odnoszą się do niej, a konieczne jest przekazanie np. podejrzanemu do zapoznania także materiałów dotyczących innych podejrzanych, o ile postępowanie przeciwko nim nie zostało zakończone²⁸. Niedopuszczalna jest jakakolwiek selekcja materiału dowodowego zebranego w danym postępowaniu²⁹.

Ze względu na indywidualny charakter zapoznania się z materiałami postępowania niedopuszczalne jest w sprawach wieloosobowych grupowe zapoznawanie się przez podejrzanych z materiałami postępowania. W literaturze dopuszczano taką możliwość, na gruncie poprzedniej treści art. 321 § 1 k.p.k., wywodząc, że taki sposób zapoznania nie pozbawia celów procesowych tej czynności, a sprzyja ekonomii postępowania, ewentualna zaś konfrontacja postaw podejrzanych w tej fazie postępowania sprzyja realizacji jego zadań³⁰. Nie wykluczano jednak możliwości indywidualnego zapoznania z aktami³¹. Pogląd ten był uzasadniony, gdyż organ procesowy zapoznawał podejrzanego i jego obrońcę, a nie zapoznawali się sami, mając jedynie możliwość przejrzenia akt. Obecnie jest to niemożliwe, gdyż zbiorowe czytanie akt może być trudne, a ponadto może rozpraszać czytającego.

Zapoznanie się musi mieć charakter osobisty i indywidualny, a w związku z tym, niezależnie od liczby podejrzanych w sprawie, każdy ma prawo osobno zapoznać się z materiałami. Zbiorowe zapoznawanie się podejrzanych z materiałami rodzi niebezpieczeństwo powierzchowności, a

²⁷ Postanowienie SA w Szczecinie z dnia 9 sierpnia 2006 r., sygn. II AKz 258/06, Legalis nr 298556.

²⁸ W. Grzeszczyk, *Zamknięcie...*, s. 144; tenże, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 380; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 682; J. Grajewski, S. Steinborn, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2013, s. 941; K. Nitkowski, *Rola Policji...*, s. 252; wyrok SN z dnia 21 sierpnia 1980 r., sygn. II KR 251/80, OSP 1981, nr 6, poz. 108, z uwagami M. Cieślaka, Z. Dody, *Kierunki orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego (lata 1980–1983)*, Pal. 1984, nr 10, s. 95; F. Prusak, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego (za rok 1982)*, NP 1983, nr 9–10, s. 189.

²⁹ J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego...*, s. 81.

³⁰ W. Grzeszczyk, *Zamknięcie...*, s. 145; S. Wyciszczak, *Zakończenie...*, s. 96–97; J. Tylman, (w:) T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne...*, s. 635.

³¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 682.

niezadko może prowadzić do niepotrzebnej konfrontacji postaw, determinowanych kolizją interesów procesowych³².

5. Czas zapoznania

Ustawa milczy na temat czasu, w którym osoby uprawnione mogą zapoznawać się z aktami. Artykuł 321 § 1 k.p.k. przed nowelizacją z dnia 27 września 2013 r. przewidywał, że termin ten określał organ procesowy, biorąc pod uwagę zawłość sprawy. Brak takiego postanowienia w znowelizowanym art. 321 § 1 k.p.k. sugeruje, że organ ten nie może określić okresu, w jakim osoby uprawnione mogą zapoznawać się z materiałami. Taka jego interpretacja może prowadzić do paraliżu postępowania w wypadku celowego przeciągania tej czynności, tłumaczonego przez podejrzanego, np. że nie potrafi szybciej czytać. Dochodziłoby wtedy do obstrukcji procesowej³³.

Wyznaczenie przez organ procesowy terminu do zapoznania się z aktami postępowania, o którym mowa w art. 321 § 1 k.p.k., należy rozumieć w ten sposób, że chodzi o wskazanie terminu rozpoczęcia zapoznania się z aktami oraz wyznaczenie odcinka czasowego niezbędnego do dokonania tej czynności. Ma to być okres, który odpowiada celowi tej czynności. Chodzi o to, aby podejrzany i pokrzywdzony uzyskali wiedzę o rezultatach przeprowadzonego postępowania³⁴.

Okres ten musi być tak oznaczony, by uprawniony mógł swobodnie zapoznać się z całym zebrany materiał. Nie może być zbyt krótki, ponieważ naruszałaby prawo podejrzanego do obrony³⁵, jak też zbyt długi, w zakresie żądanym przez podejrzanego lub jego obrońcę, nieproporcjonalnym do realnych możliwości zapoznania się z aktami³⁶.

Czas ten powinien być określony – co słusznie podnosi się w doktrynie – rzeczowymi potrzebami tej czynności i zależeć od obszerności materiału dowodowego i jego czytelności oraz subiektywnych możliwości podejrzanego co do zapoznania się z nimi³⁷ oraz odpowiadający celowi tej czynności, którym jest poznanie przez podejrzanego wiedzy o rezultatach

³² F. Prusak, *Zamknięcie...*, s. 428.

³³ S. Waltoś, *O obstrukcji procesowej, czyli kilka uwag o nadużyciu prawa procesowego*, (w:) *Kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci prof. A. Wąska*, Lublin 2005, s. 623.

³⁴ W. Grzeszczyk, *Zamknięcie...*, s. 143.

³⁵ S. Stachowiak, *Zamknięcie...*, s. 16; J. Tylman, (w:) T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie...*, s. 634.

³⁶ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 485.

³⁷ F. Prusak, *Zamknięcie...*, s. 431–432; S. Wyciszczak, *Zakończenie...*, s. 97, a także Z. Młynarczyk, *Przedstawienie zarzutów, badanie wniosków dowodowych, niektóre czynności dowodowe oraz zaznajomienie z materiałami postępowania przygotowawczego*, *Prok. i Pr.* 1995, nr 7–8, s. 139 i J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego...*, s. 80–81.

prowadzonego przeciwko niemu postępowania³⁸. Określając go, trzeba brać pod uwagę obszerność materiału, wagę lub zawłość sprawy (elementy obiektywne) oraz właściwości zapoznającego się, zwłaszcza jego wykształcenie, stan zdrowia (elementy subiektywne). W doktrynie wskazuje się, że należałoby uwzględnić i to, czy podejrzany korzysta z pomocy obrońcy, czy też swoje prawo do obrony realizuje samodzielnie³⁹.

Trafnie Sąd Najwyższy wskazał, że do kryteriów tych „zaliczyć należy w szczególności: obszerność materiału dowodowego i jego czytelność oraz indywidualne zdolności percepcyjne podejrzanego, związane np. z jego wykształceniem lub stanem zdrowia. Kierując się tymi kryteriami, organ procesowy powinien określić czas i stworzyć odpowiednie warunki techniczno-organizacyjne umożliwiające podejrzanemu swobodne zapoznanie się z aktami sprawy. (...) Chodzi o to, aby podejrzany dysponował odpowiednimi warunkami techniczno-organizacyjnymi, a zwłaszcza dostosowanymi do rzeczywistych potrzeb, czasem i swobodą wyboru metody (sposobu) przeprowadzenia tej czynności. Podejrzany nie powinien doznawać ograniczeń w dostępie do akt ani też w sposobie zapoznawania się z nimi; dysponować powinien również czasem uwzględniającym rzeczowe potrzeby prawidłowego dokonania tej czynności”⁴⁰.

Niedopuszczalne jest ponaglanie zapoznającego się, by szybciej czytał lub uprzedzenie go, że zapoznanie zostanie zakończone w określonym czasie, nawet jeśli nie przeczyta całych akt, chyba że zbliża się wcześniej określony termin. Zapoznanie z materiałami postępowania ma istotny wpływ na realizację przez podejrzanego prawa do obrony, a pokrzywdzonemu umożliwia dochodzenia swoich praw, zwłaszcza może mu umożliwić wystąpienie w charakterze oskarżyciela posiłkowego (art. 53 k.p.k.). Ponadto, wiedza podejrzanego o przebiegu postępowania – jak już podkreślano – zapewnia i gwarantuje jego prawo do obrony, a także umożliwia mu kontrolę wszechstronności i zupełności tego postępowania⁴¹.

Zarówno podejrzany, jak i pokrzywdzony nie mogą świadomie przedłużyć tej czynności. Może to występować w sytuacji, gdy ich zachowanie, a zazwyczaj podejrzanego świadczy o tendencyjnym nadużywaniu tego prawa, np. przepisywaniu całych akt, co przy obfiteści materiału dowodowego okazać się może niewykonalne w terminie możliwym do

³⁸ W. Grzeszczyk, *Zamknięcie...*, s. 144.

³⁹ S. Stachowiak, *Zamknięcie...*, s. 16.

⁴⁰ Uchwała SN z dnia 22 września 1995 r., sygn. I KZP 31/95, OSNKW 1995, nr 11–12, poz. 74, z aprobowanymi uwagami Z. Dody, J. Grajewskiego, Karnoprocesowe orzecznictwo Sądu Najwyższego (lata 1995–1996), PS 1997, nr 11–12, s. 103 i R. A. Stefańskiego, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 1995 r.*, WPP 1996, nr 3–4, s. 116–117.

⁴¹ F. Prusak, *Zamknięcie...*, s. 424–437.

zaakceptowania z punktu widzenia interesów prowadzonego postępowania. Trafnie w judykaturze zwraca się uwagę, że organ prowadzący lub nadzorujący postępowanie przygotowawcze ma nie tylko prawo, ale wręcz obowiązek przeciwdziałania tego typu zachowaniom, zobowiązany jest bowiem do czuwania nad sposobem korzystania przez podejrzanego z tego prawa, a celowe nadużycie przez podejrzanego prawa do przeglądania akt stwarza zagrożenie dla szybkości prowadzonego postępowania i, aby tego uniknąć, organ prowadzący postępowanie przygotowawcze powinien oznaczyć końcowy termin tej czynności lub podjąć inne działania, np. doręczyć mu kserokopię pozostałego (nieprzejrzanego) materiału dowodowego⁴². Mając na uwadze, że podejrzany nie powinien doznawać ograniczeń w dostępie do akt, jak też powinien dysponować czasem uwzględniającym rzeczowe potrzeby prawidłowego dokonania tej czynności, nie można dopuścić do tego, by podejrzany w sposób wyraźnie świadczący o tendencyjnym nadużywaniu prawa blokował lub przedłużał prowadzenie postępowania. Słusznie wskazuje się w literaturze, że organ procesowy musi interweniować w wypadku ostentacyjnego przedłużania tej czynności przez zapoznającego się, gdy zła wola podejrzanego jest oczywista, w przeciwnym wypadku organ ten dopuści się ciężkiego naruszenia prawa do obrony⁴³.

Prawo do osobistego zapoznania się przez podejrzanego i pokrzywdzonego z materiałami zebranymi powinno mieścić się w granicach uzasadnionych rzeczowymi potrzebami tej czynności⁴⁴.

Jeżeli okres zapoznania się z aktami określony przez organ procesowy był wystarczający do zrealizowania tego uprawnienia, nie można powoływać się na naruszenie tego przepisu. Słusznie Sąd Najwyższy podkreślił, że „Celowe niekorzystanie przez podejrzanego z tego uprawnienia (...) – zmierzające do przewlekania postępowania – może być uznane za nadużycie prawa do obrony”⁴⁵.

6. Poinformowanie o materiałach przekazywanych sądowi wraz z aktem oskarżenia

Z aktem oskarżenia nie przekazuje się sądowi akt postępowania przygotowawczego, a – zgodnie z art. 334 § 1 k.p.k. – jedynie materiały postępowania przygotowawczego związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucane, obejmujące; 1) postanowienia i zarządzenia dotyczące tych osób wydane w toku

⁴² Uchwała SN z dnia 22 września 1995 r., sygn. I KZP 31/95, OSNKW 1995, nr 11–12, poz. 74.

⁴³ Z. Młynarczyk, Przedstawienie zarzutów..., s. 139.

⁴⁴ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 682.

⁴⁵ Uchwała SN z dnia 22 września 1995 r., sygn. I KZP 31/95, OSNKW 1995, nr 11–12, poz. 74. Tak też Z. Młynarczyk, Przedstawienie zarzutów..., s. 139.

postępowania, 2) protokoły z czynności dowodowych i załączniki do nich przewidziane przez ustawę, np. rejestracje obrazu i dźwięku, stenogramy oraz opinie uzyskane w toku dochodzenia lub śledztwa i dokumenty pozyskane przez organy lub złożone przez strony, 3) opinie i dokumenty urzędowe oraz prywatne uzyskane lub złożone do akt sprawy (art. 334 § 1 k.p.k.).

Zarówno podejrzany, jak i pokrzywdzony są uprawnieni do żądania, po zapoznaniu się z aktami postępowania przygotowawczego, aby oskarżyciel publiczny dołączył do aktu oskarżenia również inne, wskazane w tym żądaniu, materiały tego postępowania. Jest to istotne uprawnienie, gdyż niezgłoszenie takiego żądania może spowodować niemożność ich wykorzystania przed sądem. Rozwiązanie to – co słusznie podkreślono w uzasadnieniu noweli – powoduje, że rośnie rola końcowego zaznajomienia stron i ich procesowych przedstawicieli z materiałami sprawy i kontradiktoryjności postępowania sądowego⁴⁶. Możliwość wykorzystania tego uprawnienia przez podejrzanego występującego bez obrońcy lub pokrzywdzonego niemającego pełnomocnika są ograniczone, gdyż mogą oni mieć trudności z oceną wartości dowodowych materiałów niedołączanych do aktu oskarżenia, co znaczenie osłabia pozycję tych stron. Możliwość realizacji tego uprawnienia sprzyja ciążący na organie postępowania przygotowawczego obowiązek wskazania, jakie materiały z tych akt zostaną przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem zapoznających się z materiałami o uprawnieniu żądania dołączenia jeszcze innych, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania (art. 321 § 1 k.p.k.).

Strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą to uczynić także po skierowaniu aktu oskarżenia do sądu do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego, z tym że o uwzględnieniu wniosku sąd rozstrzyga w miarę możliwości jeszcze przed otwarciem przewodu sądowego (art. 338 § 2 k.p.k.). O ile wniosek o dołączenie określonych materiałów zgłoszony po zapoznaniu się z aktami musi być uwzględniony i prokurator lub organ dochodzeniowy nie może tego nie uczynić, o tyle jego uwzględnienie w postępowaniu sądowym zależne jest od decyzji sądu. Oskarżonemu przypomina się o możliwości złożenia takiego wniosku przy doręczaniu aktu oskarżenia. Zgodnie z art. 338 § 1 k.p.k. prezes sądu lub referendarz sądowy, zarządzając jego doręczenie oskarżonemu, poucza go o prawie do złożenia wniosku o zobowiązanie prokuratora do uzupełnienia materiałów postępowania przygotowawczego dołączonych do aktu oskarżenia o określone dokumenty zawarte w aktach tego postępowania, gdy ma to znaczenie dla interesu oskarżonego.

7. Dokumentowanie zapoznania

⁴⁶ Uzasadnienie..., s. 224.

Z czynności końcowego zapoznania się podejrzanego, pokrzywdzonego oraz obrońców i pełnomocników z materiałami postępowania przygotowawczego sporządza się protokół (art. 143 § 1 pkt 8 k.p.k.). Jego sporządzenie jest obligatoryjne. Zamieszcza się w nim informację o zaznajamianiu z aktami z zaznaczeniem czasu trwania tej czynności, niestawiennictwie podejrzanego lub jego obrońcy albo pokrzywdzonego i jego pełnomocnika oraz skutkach co do dalszego biegu postępowania, pouczeniu podejrzanego i pokrzywdzonego o prawie zgłoszenia wniosków o uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy. Podejrzany i jego obrońca oraz pokrzywdzony i jego pełnomocnik mają prawo żądać umieszczenia w protokole z pełną dokładnością wszystkich uwag i oświadczeń (art. 148 § 2 k.p.k.). Ponadto, mają prawo żądać odczytania wszystkich ich wypowiedzi zamieszczonych w protokole (art. 148 § 4 k.p.k.).

Protokół ten podpisują wszystkie osoby biorące udział w czynności, a przed podpisaniem podlega on odczytaniu, o czym czyni się wzmiankę (art. 150 § 1 k.p.k.). Mogą też zgłosić zarzuty co do treści protokołu, które wciąga się do protokołu wraz z oświadczeniem osoby wykonującej czynność protokołowaną, tj. przeprowadzającego czynność zapoznania (art. 150 § 2 k.p.k.).

8. Wnioski o uzupełnienie postępowania

W terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania podejrzanym, pokrzywdzonym, obrońcą lub pełnomocnikiem może złożyć wniosek o uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy (art. 321 § 5 k.p.k.). Wniosek może być złożony ustnie do protokołu zapoznania się podejrzanego lub pokrzywdzonego z materiałami postępowania albo na piśmie. Powinien określać sposób uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia przez wymienienie czynności, które mają być dokonane. W zakresie uzupełnienia materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy, powinien wskazywać konkretne dowody, znajdujące się w aktach sprawy, które mają być przekazane sądowi, np. protokoły zeznań określonych świadków.

Termin 3-dniowy ma charakter instrukcyjny. W literaturze termin ten określa się też mianem porządkowego⁴⁷ lub twierdzi się, że nie jest

⁴⁷ W. Grzeszczyk, *Zamknięcie...*, s. 147; tenże, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 381.

terminem zawitym⁴⁸. Trafnie w doktrynie wskazuje się, że termin ten nie jest wiążący⁴⁹. Złożenie zatem wniosku po tym terminie nie czyni go bezskutecznym. Jeżeli wniosek jest zasadny, to mimo złożenia go nie tylko po tym terminie, ale i po zamknięciu śledztwa lub dochodzenia, powinien być uwzględniony⁵⁰.

Ustawa gwarantuje podejrzanemu, że w ciągu 3 dni może składać wnioski o uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia, co oznacza możliwość ich złożenia w tym terminie. Oświadczenie podejrzanego lub pokrzywdzonego, że nie będzie składał wniosków, nie ma znaczenia prawnego i mimo takiego oświadczenia w okresie 3 dni od zapoznania się z materiałami postępowania może skorzystać z tego prawa. Termin ten biegnie *verba legis* „od dnia zapoznania się z materiałami postępowania”. Jego początkiem jest data zakończenia zapoznawania się z materiałami postępowania. Z takiego jego określenia w doktrynie wyciągnięto wniosek, że uprawnienie to przysługuje tylko tym podmiotom, które uczestniczą w czynnościach zamknięcia śledztwa lub dochodzenia⁵¹. Jest to stanowisko niesłuszne, gdyż prawo takie ma także strona, nieuczestnicząca w tej czynności, skoro może składać wnioski w każdym czasie aż do zamknięcia postępowania. Ponadto, trafnie przyjmuje się w doktrynie, że strona, która nie złożyła wniosku o umożliwienie zapoznania się z aktami lub nie stawiła się w wyznaczonym terminie bez usprawiedliwienia, nie jest pozbawiona prawa do składania wniosków dowodowych, gdyż uprawnienie takie wynika z art. 315 § 1 k.p.k.⁵².

Rozstrzygnięcie wniosku o uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia następuje na zasadach określonych w art. 170 k.p.k. Zasadnie podkreśla się w piśmiennictwie, że wniosek – ze względu na cel kontrolny tej fazy procesu – powinien być rozpatrzony ze szczególną skrupulatnością i może być oddalony tylko wtedy, gdy w sposób oczywisty zachodzi co najmniej jedna z okoliczności wymienionych w art. 170 § 1 k.p.k.⁵³. Oddalenie wniosku następuje w formie postanowienia (art. 170 § 3 k.p.k.). Na postanowienie to

⁴⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., t. II, s. 127.

⁴⁹ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 682.

⁵⁰ S. Wyciszczak, Zamknięcie..., s. 35; W. Grzeszczyk, Zamknięcie..., s. 147; T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 682; A. Trzcińska, Inicjatywa dowodowa podejrzanego, (w:) Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Prof. T. Nowakowi, pod red. S. Stachowiaka, Poznań 2002, s. 270.

⁵¹ W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego..., s. 381; J. Grajewski, S. Steinborn, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks postępowania karnego..., s. 942. Odmienne i słusznie K. Nitkowski, Rola Policji..., s. 253.

⁵² P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., t. II, s. 126–127; zob. też postanowienie SA w Katowicach z dnia 5 grudnia 2001 r., sygn. V AKz 1002/01, KZS 2002, nr 4, poz. 60.

⁵³ S. Wyciszczak, Zamknięcie..., s. 99.

nie służy zażalenie. Odmienny pogląd nie znajduje uzasadnienia w treści art. 459 k.p.k. ani art. 302 § 2 k.p.k.⁵⁴.

Uwzględnienie wniosku powoduje uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia. Następuje ono przez przeprowadzenie wnioskowanych dowodów, np. przesłuchanie świadków, powołanie biegłych. Wątpliwości może rodzić kwestia, czy strona, która złożyła wniosek, oraz jej obrońca lub pełnomocnik mają prawo wziąć udział w czynności, o której przeprowadzenie wnosiła. Wynika ona z tego, że w poprzednim brzmieniu art. 321 § 5 k.p.k. wprost odsyłało do odpowiedniego stosowania art. 315 § 2 k.p.k., który stanowi, że stronie, która złożyła wniosek, oraz jej obrońcy lub pełnomocnikowi nie można odmówić wzięcia udziału w czynności, jeżeli tego zażądają. Odsyłanie do tego przepisu stanowiło *superfluum*, gdyż przepis ten ma zastosowanie do każdej czynności podejmowanej na ich wniosek, niezależnie od etapu postępowania przygotowawczego, w którym został złożony wniosek. Podejznanego pozbawionego wolności nie sprowadza się, gdy spowodowałyby to poważne trudności (art. 315 § 1 w zw. z art. 318 zd. II k.p.k.).

Po uzupełnieniu śledztwa lub dochodzenia jest konieczne, na wniosek podejrzanego i jego obrońcy lub pokrzywdzonego i jego pełnomocnika, zapoznanie się przez nich z uzupełnionymi materiałami, chyba że zachodzą przesłanki do umorzenia postępowania. Jeżeli postępowanie toczy się przeciwko kilku podejrzanym, a uzupełniono je na wniosek lub z urzędu tylko do niektórych z nich, organ procesowy udostępnia dodatkowe materiały do zapoznania się tylko tym, których dotyczy uzupełnienie⁵⁵.

W wypadku, gdy organ procesowy z urzędu uzupełnił śledztwo lub dochodzenie, powinien poinformować o tym podejrzanego i pokrzywdzonego z pouczeniem, że mogą wnosić o umożliwienie im zapoznania się z tym materiałami.

IV. Skutki procesowe niezapoznania z materiałami postępowania

Niezaznajomienie z materiałami postępowania podejrzanego lub pokrzywdzonego, mimo że złożył taki wniosek, stanowi obrazę art. 321 § 1 k.p.k. Naruszenie tego przepisu zachodzi także wówczas, gdy nie zostały spełnione inne postanowienia tego przepisu, np. niepowiadomienie o terminie zapoznania obrońcy, czy pełnomocnika. Słusznie Sąd Najwyższy przyjął, że stanowi obrazę art. 321 k.p.k. zapoznanie podejrzanych w sposób

⁵⁴ F. Prusak, *Zamknięcie...*, s. 434.

⁵⁵ Z. Młynarczyk, *Przedstawienie zarzutów...*, s. 140.

formalny z zebranymi materiałami, polegające na zapoznaniu w jednym dniu kilku osób z wieloma tomami akt⁵⁶.

Uchybienia te – jak już podkreślano – mogą stanowić względną przyczynę odwoławczą, skutkującą uchyleniem orzeczenia, jeżeli uchybienie mogło mieć wpływ na jego treść (art. 438 pkt 2 k.p.k.). Z reguły naruszenie tego przepisu jest konwalidowane w postępowaniu jurysdykcyjnym, gdyż osoby wymienione w art. 321 § 1 k.p.k. z reguły zapoznają się z całym aktami w toku przygotowywania się do rozprawy głównej, chociaż – ze względu na nowy, bardziej kontrydiktoryjny model rozprawy – może nie dojść do tego skutku.

Final review of materials gathered through preparatory proceedings, in light of the Amendment of 27 September 2013

Abstract

This paper addresses changes which have been introduced by the Act of 27 September 2013, affect a final review of materials gathered through preparatory proceedings, i.e. the right of a victim and their legal representative to access materials of proceedings for their final review, and modify the rules for such access. While doubts arising out of the new regulation are presented, relevant solutions are provided. Discussed are the following: request for a final review of materials gathered through preparatory proceedings; review activities, i.e. setting a date for a review, notifying a possibility to access, and a date of review; participation of a suspected individual and a victim in the review; review method; review time; notification of materials provided to a court along with an indictment; review documentation; requests to complete materials gathered through proceedings; and procedural consequences of failure to review.

⁵⁶ Postanowienie SN z dnia 12 sierpnia 1983 r., sygn. IV K 286/83, z omówieniem S. Kanińskiego, Probl. Praw. 1983, nr 12, s. 64–66.